

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Kognitivní aspekty úloh v pohádce Jana Wericha Královna Koloběžka První

Bakalářská práce

Autor: Barbora Králová
Studijní program: B7310 Filologie
Studijní obor: 7202R001 Jazyková a literární kultura

Vedoucí práce: PhDr. PaedDr. Miloslav Vondráček, Ph.D.
Oponent: PhDr. Bílková Jana, Ph.D.

Hradec Králové

2020

Zadání bakalářské práce

Autor: Barbora Králová

Studium: P17K0083

Studijní program: B7310 Filologie

Studijní obor: Jazyková a literární kultura

Název bakalářské práce: **Kognitivní aspekty úloh v pohádce Jana Wericha Královna Koloběžka První**

Název bakalářské práce AJ: Cognitive aspects of tasks in the fairy tale story written by Jan Werich

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

V teoretické části bakalářské práce budou vymezeny zásadní poznatky z psycholingvistiky zaměřené na verbalizování myšlenek při zadávání konkrétních úkolů v pohádce. Cílem práce bude rozbor použitých anomálií ve vztahu dvou komunikačních partnerů. Součástí práce bude samostatně vypracovaný praktický projekt.

ČMEJRKOVÁ, Světa, Jana HOFFMANNOVÁ a Jana KLÍMOVÁ. Čeština v pohledu synchronním a diachronním: stoleté kořeny Ústavu pro jazyk český. Praha: Karolinum, 2012, 857 s. ISBN 978-80-246-2121-0. HOGENOVÁ, Anna. Ontologie a onticita. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014, 181 s. ISBN 978-80-7290-797-7. JANOUŠEK, Jaromír. Verbální komunikace a lidská psychika. Praha: Grada, 2007, 169 s. Psyché. ISBN 978-80-247-1594-0. FERNÁNDEZ, Eva M. a Helen Smith CAIRNS. Základy psycholingvistiky. Praha: Karolinum, 2014, 298 s. Lingvistika. ISBN 978-80-246-2435-8. NEBESKÁ, Iva. Úvod do psycholingvistiky. Jinočany: H&H, 1992, 127 s. ISBN 80-85467-75-5. MACUROVÁ, Alena. Ztvárnění komunikačních faktorů v jazykových projevech: utváření významové perspektivy. Praha: Univerzita Karlova, 1983, 119 s. Acta Universitatis Carolinae. Philologica. Monographia.

Garantující pracoviště: Katedra českého jazyka a literatury,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. PaedDr. Miloslav Vondráček, Ph.D.

Oponent: PhDr. Jana Bílková, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 14.12.2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 15. 6. 2020

Barbora Králová

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce PhDr. PaedDr. Miloslavu Vondráčkovi, Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce, jeho lidský přístup, cenné rady a trpělivost.

Anotace

KRÁLOVÁ, Barbora: Kognitivní aspekty úloh v pohádce Jana Wericha Královna Koloběžka První. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové — Pedagogická fakulta, 2020. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá tématy z kognitivní lingvistiky, která jsou představena v praktické části na konkrétním výskytu v pohádce Jana Wericha Královna Koloběžka První. Z velké části je věnována kategorizaci metafor dle Lakoffa a Johnsona a je poukázáno na témata spojená s výskytem anomálií vlivem přirozeného jazyka. Součástí bakalářské práce je projektová část, která popisuje reprezentaci výše zmíněných témat v online prostředí, resp. účtu na sociální síti Instagram.

Klíčová slova: kognitivní lingvistika, metafora, denotace, logika v lingvistice, opozitnost, kontradikce

Annotation

KRÁLOVÁ, Barbora. Cognitive aspects of tasks in the fairy tale story written by Jan Werich. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2020. Bachelor Degree.

This thesis is focused on the cognitive linguistics topics which are presented on the analysis of the fairy tale. The theoretical part is based on the categorization of metaphors by Lakoff and Johnson. Furthermore, there are topics related to the occurrence of anomalies due to using natural language. The third part contains a description of the project. The aim of the project is to create a social account on Instagram and share posts with a linguistic topic.

Keywords: cognitive linguistics, metaphor, logic in linguistics, denotation, opposition, contradiction

Obsah

1	Úvod	1
2	Teoretická část	3
2.1	Kognitivní věda	3
2.2	Metafora	4
2.2.1	Strukturní metafora	5
2.2.2	Orientační metafora	6
2.2.3	Ontologická metafora	6
2.2.4	Personifikace	7
2.2.5	Zkušenostní báze metafor	7
2.3	Mentální reprezentace	8
2.4	Kognice a emoce	9
2.5	Komunikační akt	10
2.5.1	Konverzační logika podle Griceho	11
2.5.2	Vliv sociálních rolí na komunikaci	12
2.6	Smysl a denotace	12
2.7	Sylogismus	13
2.8	Tautologie a kontradikce v lingvistice	14
2.9	Opozitnost	15
2.10	Fuzzy logika	15
3	Praktická část	17
3.1	Metafory	17
3.1.1	Strukturní metafora	17
3.1.2	Orientační metafora	18
3.1.3	Ontologická metafora	19
3.2	Sociální role	19
3.3	Denotace a smysl	20
3.4	Opozitnost	21
3.5	Sylogismus	21
3.6	Konverzační implikatura	22
3.7	Fuzzy logika	22
3.8	Rozum a cit	23

4	Projektová část.....	24
4.1	Vize projektu.....	24
4.2	První kroky	25
4.3	Cílová skupina	25
4.3.1	Sociální sítě jako most k cílové skupině.....	25
4.4	Obsah a frekvence.....	26
4.4.1	Textová ukázka příspěvků	26
4.5	Přínos projektu	28
4.5.1	Spolupráce s neziskovou organizací, školou atp.	28
4.5.2	Možnost placeného obsahu	28
4.6	Profily s podobnou tématikou.....	28
5	Závěr	30
6	Bibliografie	32
7	Seznam příloh.....	34

1 Úvod

Autorská pohádka Jana Wericha *Královna Koloběžka První* je poučná pohádka, která proti sobě zřetelně staví chytrost a hloupost napříč sociálními rolemi, resp. postavami v příběhu. Rozumná Zdenička utkvěla v hlavě většiny dětí i dospělých, a právě díky ní příběh interpretujeme jako poutavou a milou pohádku o lásce a zdravém rozumu. Pohádka je signifikantní svou částí s úlohami postavenými na opozitním vztahu (*přijela – nepřijela, obutá – neobutá* atd.), která zamotala hlavu nejednomu čtenáři.

Mezilidská komunikace probíhá na základě pravidel, které si nemusíme uvědomovat. Vědomě i nevědomě vznikají odchylky a nepřekvapí nás podoba některých jazykových změn, ozvláštňení, hádanek či jazykových hříček. Je na místě poznamenat, že se jedná o jev zcela přirozený a lidský a lingvisté již dávno s takovými odchylkami počítají. Řeč poskytuje základní porozumění mezi lidmi a s její pomocí se ukotvujeme do společnosti. Můžeme říci, že společnost určuje to, jak mluvíme, a zároveň to, jak mluvíme, má zpětný dopad na naše okolí.

Cílem bakalářské práce je popsat úlohy na základě teoretických východisek kognitivní lingvistiky. Ačkoliv pohádkový příběh není přepis skutečného rozhovoru, text vychází z autorových životních zkušeností a můžeme ho považovat za vhodný materiál k takovému bádání.

Bakalářská práce je rozdělena do tří částí. V první části bude vytvořen teoretický rámec vycházející převážně z oboru kognitivní lingvistiky, lexikologie, sémantiky a logiky. V praktické části bude prostor pro zařazení úloh do vymezených teoretických okruhů. Hlavní otázka je, jak je možné, že si mluvčí s příjemcem porozuměli, i když věty byly záměrně logicky narušené, a najít vhodný teoretický podklad pro toto tvrzení.

Není pochyb, že v díle Jana Wericha najdeme množství zajímavých jazykových obrátů. On sám o svých pohádkách tvrdil, že je píše pro chytré děti a chytré dospělé. Věnovat se těmto textům je i jistým požitkem a díky studiu jazyka nekončným hledáním významů. Díky tomu je možné stát se pokorným divákem nevědomých kognitivních procesů, které vedly k „lásce až dodnes“.

Třetí část bakalářské práce bude věnována projektu. V něm bude představen plán založení a správy profesionálního účtu na sociální síti Instagram. Profil bude tvořen příspěvky s námětem z lingvistiky obecně tak, aby zaujal cílovou skupinu. Projekt čerpá z nabytých znalostí z předmětů média, multimédia, zároveň je projekt opřen o praktické zkušenosti z oboru marketingu z pracovního života autorky.

2 Teoretická část

Teoretická část bakalářské práce je zaměřena na témata kognitivní lingvistiky. Byla vybrána ta, která se přímo dotýkají pohádky a v textu lze jejich výskyt dohledat. Jejich konkrétnímu zařazení a výskytu v pohádce bude věnována praktická část. Východiska teoretické části pramení z rešerše odborné literatury.

2.1 Kognitivní věda

Základním kamenem pro zpracování tématu je kognitivní věda. Kognitivní věda je obsáhlá disciplína, která má základ v učení psychologie, sociologie, biologie, neurovědy, pragmatiky, antropologie, filozofie a dalších. Předmětem zkoumání kognitivní vědy je povaha mysli a její fungování, a to nejen z užšího pohledu učení, vnímání a usuzování. (Vaňková, 2005, s. 18) Jde jí o „*výkony mysli v nejširším smyslu: racionální i neracionální jednání, paměť, komunikaci, kreativní činnost, intencionalitu, vědomí.*“¹

Kognitivní věda se zabývá procesy v lidské mysli a svou roli hraje také při zkoumání jazyka. Klade otázku, jak lidská mysl pracuje s jazykem, nebo jak jazyk s lidskou myslí. V rámci jazykovědy je vymezena kognitivní lingvistika, kterou lze pojmut třemi způsoby. Vnímáme ji jako mezioborovou disciplínu, která se dotýká témat z psycholingvistiky a neurolingvistiky, nebo jako část kognitivních věd, nebo jako přístup k jazyku. (Vaňková, 2007, s. 48) Všechny přístupy spojuje zájem o mentální struktury a procesy jazyka, přičemž centrum zájmu je vzájemné působení mezi mentální reprezentací a zpracováním jazykových znalostí. Jazyk je součástí poznávání a poznání, podílí se na tom, jak světu rozumíme, jak ho kategorizujeme, jaký obraz světa si vytváříme a jak ho předáváme dál. (Vaňková, 2005, s. 21)

Je důležité si uvědomit, že budeme nahlížet na autorskou pohádku, nikoliv na přepis skutečných rozhovorů. Marie-Louise von Franz, představitelka analytické psychologie C. G. Junga, tvrdí, že pohádky jsou zdrojem jednoduchých

---

¹ HAVEL, I. M. *Věda o duši. Vesmír*, 2000, roč. 79, s. 362. ISSN: 0042-4544.

kolektivně nevědomých psychických procesů, zobrazují archetypy v nejjednodušší podobě a tím ukazují, jak porozumět procesům, které se odehrávají v kolektivní psyché. (Franz, 1998, s. 15) Celý proces probíhá nevědomě, zároveň je více otevřený čtenářům a je jednodušší na pochopení kontextu. Ačkoliv se jedná o zkoumání psychických procesů, které jsou na první pohled skryté a nevyřčené, jedná se pravděpodobně o jednodušší analýzu oproti reálným rozhovorům právě díky autorově záměru a volbě slovních prostředků.

2.2 Metafora

Metafora je základní pojem, který vychází z poznávání lidské mysli ve spojení s lingvistickým bádáním. Má důležitou úlohu v porozumění nám samotným a našeho světa. Není jen jazykovým prostředkem, ale spíše způsobem přemýšlení. To dokazuje velké množství metafor, se kterými se setkáváme v běžné komunikaci a s pomocí kterých denně přemýšlíme. „*Tak jako je srdce tělesné skryto před okolním světem, i lidské metaforické nitro je ‚středem‘, ‚centrem‘ či ‚střediskem‘ kognitivních činností člověka.*“² Přirozeně přemýšlíme v metaforách, a proto jsou základem pro kognitivní bádání.

George Lakoff a Mark Johnson se ve své práci *Metafory, kterými žijeme* věnují strukturalizaci metafor jako lingvisté, nikoliv pouze jako literáti. Uvádějí metaforu jako pojem, který se nepojí pouze s uměleckým či běžně neobvyklým textem, a tvrdí, že obyčejný pojmový systém, ve kterém všichni žijeme, myslíme a jednáme, je metaforické povahy. (Lakoff a Johnson, 2002, s. 15) Prokazují, že metafora není jen věcí jazyka a slov, ale také procesy lidského myšlení jsou metaforické povahy. Metafora ve formě jazykového vyjádření je jen výrazem a svědectvím metaforické konceptualizace daného jevu v lidské mysli. (Tamtéž, s. 18)

Vaňková (2005) vychází z díla Lakoffa a Johnsona a dodává, že zkoumáním jazyka získáváme poznatky, jak přemýšlíme o světě a jak ho prožíváme. Dále rozlišuje metafory na základě míry ukotvení v jazyce na aktuální a uzuální. Uzuální metafory jsou ty, které jsou již v jazyce běžně užívané, při kterých si ani

---

² BOHÁT, Robert: „Srdce moudrého je po jeho pravici“. Jazykový obraz srdce v biblické knize Přísloví. In: VAŇKOVÁ, Irena a Lucie ŠTASTNÁ, ed. *Horizonty kognitivně-kulturní lingvistiky*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2018. ISBN 978-80-7308-888-0.

neuvědomujeme, že jde o metafory. Aktuální metafory vznikají jako tvůrčí zá-
měr autora, a to nejen v literatuře umělecké, ale stejnou měrou v publicistice,
reklamních sloganech a vědeckých pracích.

Metafory budou dále rozdělené podle Lakoffa a Johnsona do kategorií v podobě
podkapitol.

2.2.1 Strukturní metafora

Jedná-li se o strukturní metaforu, je jeden pojem metaforicky strukturován na
základě jiného. (Lakoff a Johnson, 2002, s. 26) Autoři uvádějí jako příklad spor
a argumentaci. Nejedná se o spor fyzický, ale slovní, argumentační. Cílem vyu-
žití takových metafor je taktické promítání struktury boje do slov, oba zúčast-
nění chtějí pomocí slov vyhrát a pomocí nich také popisují aktuální stav, který
prožívají. „*Podstatou metafor je chápání a prožívání jednoho druhu věci z hle-
diska jiné věci.*“³ Z toho také vyplývá, že nám může být zabráněno pozorně vní-
mat význam pojmu, který nám je na základě druhého pojmu skryt. Konvenční
jazyk, kterým mluvíme, už v některých případech ani neumožňuje uvědomit si,
že pracuje s metaforou a že jazyk nemusí být v souladu se skutečností. Velké
množství metafor už takovým způsobem přijímáme jako obvyklé výrazy a ustá-
lená slovní spojení.

Pro představu jsou uvedeny *potrubní metafory a jazykové výrazy jako nádoby*.

(Tamtéž, s. 22) Příklad:

Nakonec mi to *došlo*.

Vložit myšlenku do slov.

To jsou jen *prázdná* slova.

Uvedené příklady dokazují, že metaforické pojmy sahají za oblast doslovného
způsobu myšlení do oblasti obrazného myšlení a jazyka. Pokud se jedná o struk-
turní metaforu, je částečně strukturována jiným významem a lze ji pomocí to-
hoto významu rozšířit.

---

³ LAKOFF, George a Mark JOHNSON. *Metafory, kterými žijeme*. Brno: Host, 2002, s. 17. Theo-
retická knihovna. ISBN 8072940716.

2.2.2 Orientační metafora

Orientační metafora je druh metafory, která není strukturovaná na základě jiného pojmu, nýbrž vytváří soustavu pojmů vůči sobě navzájem. Většina orientačních metafor má něco společného s orientací v prostoru (nahoru — dolů, dovnitř — ven, centrální — periferní, ...), přičemž tyto orientační pojmy vznikají na základě naší kulturní a fyzické zkušenosti, nikoliv nahodile. Mezi metaforami funguje vnější systematická souvislost pojmů.

Příklad:

Dnes se mi *zvedla* nálada — jsem *skleslý*.

Štěstím *létá* v oblacích — je úplně *na dně*.

Je *na vrcholu* zdraví — jeho zdraví *upadá*.

Můžeme si všimnout, že i v rámci určité orientace, např. nahoru — dolů, jsou pojmy vázané k jiným vlastnostem. Nahoře může být štěstí, radost, zdraví, vysoké postavení, bohatství, v podstatě kladné vlastnosti a ideály, ke kterým jako lidé ve společenství směřujeme. Více o takovém rozdílu bude pojednáno v kapitole Zkušenostní báze metafor.

2.2.3 Ontologická metafora

Stejně jako tomu je u orientačních metafor zmíněných výše, ontologické metafory vznikají na základě zkušenosti s fyzickými objekty. Naše zkušenosti formují události, myšlenky, city atd. „*Jakmile jednou dovedeme identifikovat své zkušenosti jako entity nebo substance, dovedeme na ně také [v řeči] odkazovat (provádět referenci), třídit je do kategorií, zařazovat je do skupin a kvantifikovat je — a s pomocí těchto prostředků o nich také rozumně uvažovat.*“⁴ Takové metafory nám pomáhají vypořádat se se svými zkušenostmi a mít možnost jim porozumět. Často pojmenováváme abstraktní pojmy, které si nedokážeme představit, a tak jim pro naše pochopení přiřazujeme jiný pojem a díky němu i strukturu. Záleží, jakému účelu má metafora sloužit a podle toho jsou odrazem těchto druhů účelů. To dává vzniknout velké škále ontologických metafor. U většiny

---

⁴ LAKOFF, George a Mark JOHNSON. *Metafory, kterými žijeme*. Brno: Host, 2002, s. 39. Teoretická knihovna. ISBN 8072940716.

případů metafor strukturních, orientačních i ontologických si ani nevšímáme, že jsou metaforické povahy.

Předpoklad vzniku ontologické metafory vychází z nás samotných. Člověk je fyzická bytost, ohraničená od okolního světa povrchem kůže. Okolí je vnější svět mimo nás. Tuto orientaci vnitřního a vnějšího světa přenášíme i do slov v metaforické podobě *nádob*. Vzhledem k přirozeně teritoriálnímu jednání instinktivně vytyčujeme hranice i tam, kde žádná přirozená fyzická hranice není.

Příklad:

Je ponořen do práce.

Uprostřed práce mě rozbolela hlava.

Jsem *venku* z potíží.

2.2.4 Personifikace

Personifikace je příklad ontologické metafory. Jedná se o proces, při kterém jsou stavy, děje a fyzické objekty personifikovány, tzn. jsou jim připisovány lidské vlastnosti. To nám dává schopnost porozumět zkušenostem na základě lidské motivace, charakteristiky a činností. Na každou personifikaci lze dále nahlížet na základě aspektu, podle které bytosti je objekt personifikován. Díky tomu vzniká daleko větší škála metafor, protože víme, jak se člověk obecně chová, ale můžou ho určovat i dobré či zlé vlastnosti. Takové hodnocení si přirozeně nosíme v sobě na základě výchovy a životní zkušenosti. Lakoff a Johnson (2002) uvádějí příklad:

Naším největším *nepřitelem* je teď inflace.

Inflaci v takovém případě můžeme vnímat jako člověka, ale také protivníka.

Tato metafora nejen popisuje, jak na inflaci nahlížet, ale také možnosti, jak proti ní postupovat, jaké proti ní použít zbraně atd.

2.2.5 Zkušenostní báze metafor

Metafory jsou systematicky rozděleny, ale to, jak je skutečně vnímáme a jaké pojmy a význam jim přiřazujeme, je dáno na základě *zkušenostní báze metafor*.

(Lakoff a Johnson, 2002, s. 32) Lakoff a Johnson uvádějí, že i přes svoje systematické rozdělení mohou být metafory reprezentovány různými způsoby podle

zkušenostní báze. Uvádějí příklad *více je nahoře*, který má podle nich odlišnou zkušenostní bázi, než *šťastný je nahoře*. Pojem *nahoře* je v obou metaforách stejný, ale zkušenosti jsou různé. Neznamená to, že je více různých *nahoře*, ale „*vertikálnost vstupuje do naší zkušenosti mnoha různými způsoby*“⁵, to umožní získat širokou škálu metafor a také různou míru jejich porozumění. Obecně se dá říci, že i tyto orientační systémy promítají to, kam směřujeme. Můžeme vyvodit, že to, co je nahoře, je pro nás lákavé, chceme dosáhnout něčeho neurčitého nahoře, naopak to, co je dole, se pojí s koncem, ostudou, nemocí atp.

2.3 Mentální reprezentace

Mentální reprezentace je proces, kdy je vnitřně v psychice představováno vnější prostředí. V našem případě jí rozumíme jako systém zpracování informací, které přicházejí ve větě a je jim přidělen význam v mentální sféře. Ve všech případech jsou významy odrazem vnitřního vykonstruovaného světa lidským kognitivním systémem, který se utváří vnitřně na základě poznání, vědomí a nevědomí. Zpracování sémantické informace ve větě odráží znalost reálného světa, dosa-
vadní zkušenosti a určitá míra logiky.

Je známo, že mezi významem a kognitivními procesy jsou značné souvislosti. Lidské kognitivní reakce jako vnímání, myšlení, usuzování atd. můžou být vnímány jako další aspekty významu. (Bartlett, 1932, podle Janoušek, 2007, s. 40) Věci přirozeně vyhodnocujeme, máme potřebu „škatulkovat“, kategorizovat pro lepší představivost a pochopení. Když se nám něco líbí, nebo nelíbí, považujeme objekt za vhodný, nebo naopak nevhodný. To vyvolá emoční reakci a podle ní se dále rozhodujeme, jaká reakce bude následovat. Podle Slaměníka (2001) lze teorii ohodnocení obecně charakterizovat tak, že emoce vzniká jako výsledek významové analýzy situace. (Slaměník, 2001, s. 52)

Na základě našich zkušeností, prostředí, ve kterém žijeme, můžeme v pohádce vyhodnotit činy jako hloupé nebo chytré. Autor pohádky vtiskl do příběhu svůj

---

⁵ LAKOFF, George a Mark JOHNSON. *Metafory, kterými žijeme*. Brno: Host, 2002, s. 33. Teoretická knihovna. ISBN 8072940716.

jazykový obraz světa. Tato mentální dimenze není primárně jazyková, ale je prostřednictvím jazyka vytvářena a neustále se vyvíjí.

Řešení běžných úkonů na denní bázi je základem lidského myšlení. Pokud se jedná o hádanky, dochází ke složitějším procesům a různorodost lidského myšlení ovlivňuje výsledek. Co se týče mentálních procesů, které se odehrávají v lidské mysli při řešení hádanek, máme sklon si uvědomovat spíše až úsudky našeho myšlení než proces, kterým jsme k úsudku došli. „*Jsmo si například vědomi toho, že vezmeme osm a sedm a sečteme je, abychom dostali patnáct, ale myšlenkové procesy, s jejichž pomocí k odpovědi dospějeme, jsou nevědomé a nejsou přístupné introspekci.*“⁶ Záznam myšlenkových pochodů nejde dobře sledovat, i přes záznamy průběžných protokolů při experimentální analýze subjektů nelze říct, že se jedná o spolehlivou analýzu, ze které lze vyvodit čistá data.

2.4 Kognice a emoce

Protože má kognitivní věda svá východiska v počítačové technologii, která nepodléhá emočním stavům, byli mezi psychology zastánci proudu, kteří ignorovali otázku vlivu emocí na kognitivní procesy. V průběhu času však počet výzkumů na vliv emocí na kognici stoupal a dnes je jisté, že emoce a kognice jsou neoddelitelné části téhož. V běžném životě jsou emoce a kognitivní procesy v trvalém vzájemném působení.

Emoce hrají v komunikaci významnou roli. Emoční stav může ovlivnit sémantickou strukturu výpovědi a z velké části také konečný úsudek i samotnou schopnost úsudku. Emoce takto udávají nový významový rozměr a jsou další proměnou v komunikačním aktu.

Podle Zajoncovy *hypotézy o primárnosti emocí* (1980) může být afektivní hodnocení na vědomé kognici nezávislé. Často hodnotíme afektivně lidi i věci, i když o nich máme jen velmi málo informací. Lazarus (1982) naproti tomu tvrdí, že kognice je pro afektivní zpracování nezbytná. Kognitivní hodnocení je základem pro změnu emočního stavu. (Eysenck 2008, s. 585—610)

---

⁶ EYSENCK, Michael W. a Mark T. KEANE. *Kognitivní psychologie*. Praha: Academia, 2008, s. 475. ISBN 978-80-200-1559-4.

2.5 Komunikační akt

Pokud na mezilidskou komunikaci budeme nahlížet jako na přenos informací, resp. významu, je nutné si uvědomit, že do utváření významové struktury výpovědi vstupuje několik proměnných. Komunikace je komplexní systém, ve kterém je zahrnuto psychické rozpoložení, jazykové, sociální a případně další komponenty. Takový akt vyžaduje komplexní analýzu, u které se nahlíží na několik aspektů a východisko může být vždy různé. Koncept komunikačního aktu podle Luriji (1979) říká, že se komunikační akt děje ve čtyřech etapách. První etapa je motiv či potřeba vyjádřit určitý obsah. Druhá etapa je záměr výpovědi, tzn. hledání smyslu. Třetí etapa je vnitřní řeč, kdy dochází k přeměně, tzv. překódování. Čtvrtá etapa je již rozvinutá vnější řečová promluva. (Lurija, 1979, podle Janoušek, 2007, s. 52)

Kořenský, Hoffmanová, Jaklová a Müllerová (1990) zahrnují další proměnné a postupují od společenské situace přes společnou činnost, komunikační situaci, komunikační kontext, komunikační událost, strukturu z hlediska sociálně-psychologického, komunikační kompetence, pragmatického a tematicko-obsahového, ke struktuře objektové, struktuře textu (komunikátu), struktuře segmentace textu a struktuře výrazově-formačních prostředků. (Kořenský et al. 1990, podle Janoušek, 2007, s. 50–51)

Pokud bychom vycházeli z teorie komunikace, ta vymezuje jednoduché schéma přenosu informace. Toto schéma mezi mluvčím a příjemcem zahrnuje kódování, promluvu a dekódování. Pro důkladnější rozbor komunikační aktivity jedince a jeho psychické činnosti bylo třeba toto schéma rozšířit. Janoušek (2007) přichází s rozšířeným schématem. Toto schéma nahlíží na motivaci mluvčího, záměr mluvčího, smysl sdělení pro mluvčího, rozhodování mluvčího o podobě zprávy spjaté s jejím kódováním, promluvu s věcným obsahem sdělení, rozhodování příjemce o přijetí zprávy spjaté s jejím dekódováním, smysl sdělení pro příjemce, odhad intence, případně motivace mluvčího příjemcem a efekt sdělení na příjemce včetně jeho motivace. (Tamtéž, s. 51) Tyto aktivity většinou probíhají na nevědomé úrovni a jedinci se o nich rozhodují intuitivně na základě dosavadních zkušeností.

Důležitým faktorem při komunikaci jsou mentální vlastnosti, kulturní a sociální zařazení, obecné předpoklady k navázání komunikace, motivace jejich účasti aj. (Macurová, 1983, s. 49) Na denní bázi podle takových schémat komunikujeme a také čteme. Stejná schémata se dají aplikovat na dimenzi autor a čtenář.

Je možné namítat, že se jedná o vykonstruovaný příběh a je otázka, do jaké míry se uplatňují normy jazykové, sociální a etické. V takovém případě může být dokonce snazší dané subjekty identifikovat, protože jsou narátorem konkrétněji charakterizovány jak implicitně (pomocí jazykového vyjádření a výstavbových prostředků), tak explicitně pomocí významů užitých lexikálních jednotek.

(Macurová, 1974) *„Komunikativní přístup umožňuje ... vydělit (přinejmenším) jeden rys, který je všem slovesným komunikátům společný: totiž jejich fungování ve společenské (dorozumívací) praxi.“*⁷

2.5.1 Konverzační logika podle Griceho

Jedná-li se o smysluplnou promluvu, bude řízena na základě obecných konverzačních zásad. Při uskutečňování jazykové interakce obecné principy, tzv. konverzační maximy. Ty vedou k maximálně efektivnímu předání informace a dodržení kooperačního principu. Kooperační princip předpokládá, že mluvčí a příjemce chtějí pomocí vzájemné interakce dosáhnout stejného cíle — porozumění. (Grice, 1975 podle Bílková, 2013, s. 16)

Z různých důvodů může docházet k narušení komunikace a kooperačního principu. Vědomé a zřejmé porušení kooperačního principu vede ke spuštění konverzační implikatury. (Tamtéž, s. 15) Jedná se o proces, kdy příjemce vyvozuje význam, protože předpokládá, že mluvčí jedná kooperativně a má zájem o pozitivní komunikaci. Doslovný význam v této rovině nedává smysl, je irelevantní, nepravdivý apod. a pro pochopení smyslu výpovědi je potřeba určitý přesah. V takové situaci se objevují anomálie, které kooperační princip narušují, a pro ně se příjemce snaží najít vysvětlení, a to za použití dalších komunikačních

---

⁷ MACUROVÁ, Alena. *Ztvárnění komunikačních faktorů v jazykových projevech*. Praha: Univerzita Karlova, 1983, s. 13.

principů. To může být princip ironie, zdvořilosti, ekonomizace řeči, metafory, hyperboly apod. (Bílková, 2013, s. 15–16)

Ne vždy vstupujeme do dialogů, které probíhají podle striktních jazykových pravidel. Takový dialog můžeme považovat v každodenní komunikaci až za nepřírozený. Kvůli přirozenému lidskému jednání a ekonomizaci řeči dochází často ke konverzačním implikaturám a z hlediska četnosti výskytu spíše můžeme uvažovat, že se nejedná o logickou anomálii, ale o nezbytnou součást lidské promluvy.

2.5.2 Vliv sociálních rolí na komunikaci

Význam obsažený v komunikátu může reflektovat také společenskou zkušenost. (Janoušek, 2007, s. 12) Během života může jedinec procházet určitými životními situacemi, kterým vědomě či nevědomě přizpůsobí svůj jazykový projev. Běžně vnímáme rozdíly mezi generacemi, kdy se děti chtějí odlišit od svých rodičů myšlením, cítěním, kulturními zájmy, ale také řečově. (Kořenský, 1992, s. 65)

Protože mladí aktivně hledají odlišení od starší generace, zabývají se stereotypních pravidel a nacházejí použití nových. Obecně se dá říci, že mají tvořivou mysl a mohou tak vznikat kreativní výrazy i celé výpovědi. Rozdíly mohou vznikat také na základě odlišné profese nebo sociálního postavení. Kvůli těmto rozdílům může docházet i k jazykovým bariérám a dalším odchýlkám, které ruší cíl komunikačních partnerů. Postupně se tvoří nové slangové výrazy a stává se, že si starší generace s mladší nerozumí.

Rozhovor vzniká na základě několika aspektů, mezi které můžeme mimo jiné zařadit faktory vnělingvistické a faktory spjaté s psychickým a sociálním stavem subjektů, které se účastní komunikace. Pokud budeme chápat komunikanty v jejich sociálních kvalitách, jsme schopni se zapojit do modelu komunikace.

(Macurová, 1997, s. 12–13)

2.6 Smysl a denotace

Jedna z důležitých sémantických otázek je vyhodnocení významu. Ve významu sledujeme dva prvky — obsahový a záměrový. Z hlediska obsahu je podle G. Fregeho (1990) na základě logiky důležité rozlišení smyslu a denotace.

S každým znakem (jménem, obratem řeči, písemným znakem) můžeme spojit předmět, který je označován — to je denotát znaku. Denotát znaku nám nemusí být vždy známý. Stejně tak s každým znakem spojujeme smysl, tj. co jazykový výraz vyjadřuje, znamená nebo udává. Smysl je podle něho odlišný od subjektivního obrazu jedince a představy. Zprostředkuje význam mezi předmětem, denotací a jeho subjektivní představou. (Frege, 1990, podle Janoušek, 2007, s. 22) Smysl můžeme vnímat i přesto, že denotát znaku neznáme — smyslu nutně nemusí být přiřazena denotace. Důkazem toho je, že je možné pochopit smysl věty či termínu i pro neexistující jevy. V takových případech lze smysl zachytit, ale o denotátu je možné pouze spekulovat v případě, že nevíme o jeho existenci.

Svou roli hraje vnitřní obraz a představy jednotlivce, které nejsou totožné s jiným člověkem. Podobně můžeme postupovat u celých vět, resp. v našem případě úloh v pohádce. Věta nese svůj smysl — myšlenku a denotace věty je pravdivostní hodnota. Myšlenka může být srozumitelná, ale pravdivost věty lze těžko dokazovat a tu odráží nastavení vnitřního světa a porozumění každého jednotlivce. Komplikovanější analýza přichází s rozbořením vět vedlejších a spojených s jinými větami, které v takovém spojení říkají o významu spojení víc než samy o sobě. Vyvoláním vedlejších myšlenek, které jsou nevyjádřené, probouzíme význam, který vychází z vnitřní souvislosti a vnímání jazykového vyjádření v kombinaci s lidskou psychikou.

2.7 Sylogismus

Sylogismus je typ dedukce, ve které je závěr odvozen z ostatních předpokladů. To znamená, že máme dvě věty, ze kterých jsme úsudkem jejich významu schopni vytvořit větu třetí. Podle Aristotela posluchač rozumí tomu, co mu mluvčí říká, díky konvencím, které řídí výpověď mluvčího. Podle jeho teorie jsme schopni vztahovat zvuky ke stejným věcem jako mluvčí díky stejnému světu, který sdílíme. Jako lidé stejně vnímáme projevy, city, vůně atd., a to nezávisle na jazyku. (Harris, 2015, s. 119)

Aristotelova sylogistika se zabývá vyvozováním závěrů z premis. Jestliže někdo porozuměl větám, ale nedochází mu, co z nich vyplývá, nevidí jejich vzájemné

propojení, pak nepochopil sylogistický vztah a jeho strukturu. Takový člověk nebyl schopen dokázat míru inteligence, jaká se očekává od racionální mysli. Plodná rozprava spočívá v mluvení stejným jazykem, jakým mluví oponent. To je základní prvek stejného jazyka. (Tamtéž, s. 123–125) Takové předpoklady v podstatě souhlasí s principem kooperace zmíněným výše.

Lurija (1979) provedl průzkum s domorodými subjekty, kteří byli negramotní. Předkládal jim neúplné sylogismy a dotazoval se na otázky, na které měli odpovědět podle zadaných vět. Tazatelovo tvrzení prezentuje ve větách důkaz pravdivosti, ale pro domorodce tato pravda není ověřená. Analogicky se můžeme ptát, proč důvěřovat takovému tazateli, a to bez ohledu na to, jestli víme, co tazatel skutečně chce a kam otázky směřuje. (Tamtéž, s. 66–71)

Je možné hledat jinou formu racionality. K tomu je zapotřebí se zbavit některých naučených předpokladů, které svazují naši mysl. Takový předpoklad je víra, že slova si nesou svůj vlastní neměnný význam. „... *racionální reakce na iracionální svět je iracionálním aktem.*“⁸ (Gardiner, 1967, podle Harris, 2015, str. 38)

2.8 Tautologie a kontradikce v lingvistice

Tautologie a kontradikce jsou výroky, které se liší na základě logické formy. Tautologie je taková věta, která je pravdivá na základě své logické formy a volby jazykových prostředků. Jedná se o výroky jako *život je život, kdo přijde, ten přijde* aj. Jsou to základní tvrzení, které nepřipouští námítky a nepotřebují důkaz. Pro svůj charakter je nelze zpochybnit. „*Stěží si představíme situaci, kdy příchozí nepřišel, kdy se někdo vrátil a zároveň nevrátil (...).*“⁹ Takové situace v našem reálném světě sice neexistují, ale v abstraktním myšlení má taková věta svou sémantickou strukturu.

Kontradikce je afirmativně-negační tvrzení, které je na základě logické formy sporné. Jedná se o výpověď, ve které se určitá věc tvrdí a popírá zároveň, např. *to vypadá i nevypadá dobře, to se mi líbí a nelíbí* aj. (Bílková, 2013, s. 9)

---

⁸ HARRIS, Roy. *Racionalita a gramotná mysl*. Přeložil Vít GVOŽDIAK, přeložil Anton MARKOŠ. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2015. ISBN 978-80-7465-181-6.

⁹ BÍLKOVÁ, Jana. *Tautologie a kontradikce v češtině*. Praha: Akropolis, 2013, s. 104. ISBN 978-80-7470-029-3.

Dochází ke spojení dvou logicky opačných tvrzení, jedním se popírá pravdivost a uskutečnění druhého. V běžném jazykovém užívání, přirozeném jazyce se kontradiktorická výpověď užívá a svou formou podporuje význam, který nese. Tyto výroky, které možná mohou na první pohled postrádat smysl, existují díky přirozenému jazyku. Ten nakládá s takovými operátory pro vyjádření složitějších situací. (Tamtéž, s. 11) Využití těchto spojení v jazyce má svá významová a funkční specifika (idiomaticnost, implicitnost, úspornost, funkční potenciál).

2.9 Opozitnost

Lexikologie uvádí opozitnost jako logický protiklad dvou skutečností. Opozita jsou si svým významem blízká, jedná se o souřadné jednotky téže významové řady lišící se svou hodnotou na této řadě. Z hlediska významu a logiky rozlišujeme antonymii, komplementaritu a konverzivnost.

Zaměříme se na antonymii polární a opozita komplementární. Opozita komplementární logicky nenechávají mezi sebou žádnou přechodovou možnost, platí buď jedno, nebo druhé. Předpona ne- má v zásadě kontradiktorní funkci. Záporová lexikální opozita však mohou vedle antonymie kontradiktorické vyjádřit i antonymii polární (kontrární). Tato opozita nereferují k celé dimenzi nadřazeného pojmu a z popřeného pojmu nevyplývá nutně platnost pojmu opačného. Takové opisy se používají, pokud neexistuje ustálená lexikální jednotka, která by pojem správně popsala. Jako příklad můžeme uvést různý odstín bílé. Pro čistě bílou zvolíme pojem bílý, ale pokud už se barva od takové čistě bílé liší, můžeme použít pojem nebílý. Tento pojem však ani zdaleka nemusí znamenat černý. Může popisovat celou škálu odstínů od šedobílé po černou.

2.10 Fuzzy logika

Pravdivostní hodnota je konkrétní předmět mimojazykové skutečnosti, která je prezentována smyslem věty. Jinak řečeno, smysl věty určuje, zda ji považujeme za pravdivou či nepravdivou. (Kofátko, 2006, s. 460) Logika výroků ale nefunguje pouze jako dvouhodnotová logika (pravda, nepravda), je to forma vícehodnotové logiky.

Novák (1990) uvádí případ tzv. lingvistické logiky a aplikuje pojem fuzzy množina. Teorie fuzzy množin je popsána pro účely studia matematiky a informatiky a je doplněna o matematické modely. Tato teorie se však aplikuje do dalších disciplín jako psychologie, sociologie a lingvistika. (Novák, 1990, s. 282)

Vychází z předpokladu, že lidskému uvažování je přirozené vyjadřovat pravdivostní hodnotu pomocí slov pravda, více—méně pravda, částečně pravda apod. (Tamtéž, s. 171) Tyto významy ale nejsou jednotlivé pravdivostní hodnoty, ale fuzzy množiny v množině pravdivostních hodnot. Další metodou je metoda tzv. *přibližné dedukce* (Tamtéž, s. 177), která používá teorii fuzzy množin a vychází z fuzzy vícehodnotové logiky. Stručně jde o matematické modely úsudků, které děláme přirozeně, např.:

Použijeme podmínku *když přestane pršet, půjdeme ven,*

vyskytne se antecedent (předpoklad) *přestalo pršet*

a vyvozujeme konsekvent (závěr) *jdeme ven.*

Konsekvent učiníme na základě podmínky a předpokladu. Může nastat komplikace, pokud dojde k určitým modifikacím (např. může poprchávat).

Pro podrobnější analýzu výpovědí je možné postupovat dál a aplikovat matematické výpočty, ze kterých by vycházela další data ke zkoumání. Pro účely této práce není nutné je použít, je však vhodné poukázat na jejich existenci.

3 Praktická část

V teoretické části byly vymezeny tematické okruhy kognitivní lingvistiky s přesahem do dalších disciplín. Praktická část bude věnovaná úlohám a také dalším neobvyklým jazykovým prostředkům, které se vyskytují v pohádce. Seřazeny budou na základě řazení v teoretické části.

Celý text pohádky je k nahlédnutí v příloze.

3.1 Metafory

Metafory v pohádce klasifikujeme na základě teoretické části. Najdeme tu jak aktuální metafory, které vznikly za účelem ozvláštnění textu a byl to přímý záměr autora, tak uzuální metafory, kterým už ani přirozeně metaforickou povahu nepřisuzujeme. Přistoupíme k vypsání vyskytujících se metaforických výrazů.

3.1.1 Strukturní metafora

Neustále se přeli, svářili

Vztah mezi protagonisty (mlynář, rybář) je konceptualizován na základě boje. Nikoliv fyzického, ale spíše slovního, argumentačního, při kterém je musel rozsoudit soud a později král na základě uložení hádanek.

Jedna z jejich nekonečných pří se dostala od okresní soudní komory přes vyšší a vyšší až k Nejvyššímu soudu.

Pře se pomocí cesty dostala někam. Tato cesta je vyjádřena jako metafora potrubí, která vedla od protagonistů k soudní komoře a pokračovala dál.

Jakpak jsme dopadli, tatínku? / jak soud dopadl

Uzuální metafora, která je vysvětlena na základě pohybu dolů a následného pádu. Neznamená to, že by někdo fyzicky dopadl na zem, ať už protagonisté, či soud. Pokud něco dopadne, už je to konečné, tzn. jaké je finální rozhodnutí, dopadlo to dobře, špatně?

Královi blesko / světlo

Rozum, nápad, nová myšlenka jsou zobrazovány jako světlo v tmavém místě.

Pokud např. rozsvítíme v místnosti ve tmě, najednou se dokážeme orientovat a vidíme vše jasně. Analogicky je to s rozumem v mysli.

Bude dělat prince – manžela

Král sám sebe odvolal z funkce vladaře a dosadil na trůn svou ženu, v té době již královnu Zdeničku. To, že bude dělat prince znamená, že již nebude vládnout, ale zároveň mu zůstává jeho sociální role manžela Zdeničky. Celek působí spíše jako vtip, protože pod princem si často představujeme nezkušeného, určitě ne zatím moudrého mladého následníka trůnu, který je synem královny. To, že sám sebe dokázal v podstatě ponížit na prince s vědomím, co si o tom okolí může myslet, dokazuje jeho moudrost.

3.1.2 Orientační metafora

Jednou se jedna z jejich nekonečných pří dostala od okresní soudní komory přes vyšší a vyšší až k Nejvyššímu soudu, a nakonec se odvolali ke králi.

Jednotlivé soudní komory tvoří systém, který postupuje směrem nahoru. Z toho plyne, že král je nejvýše. Obecně můžeme říci, že co je vysoko, je dobře postavené a naopak.

Hlavu vzhůru

Uzuální metafora, která se používá pro vzájemnou podporu. Podobně jako je tomu u vysokého postavení, co je nahoře, je dobré a lepší. Štěstí je nahoře, smutek dole.

U těchto dvou výpovědích po sobě chápeme odlišný význam, i když metaforicky představují něco ve výšce. Tento rozdíl je dán zkušenostní bází metafor. Neznamená to, že máme více kategorií slova nahoře, ale vážou se k jiné životní zkušenosti a odlišné situaci.

Král se vzdal trůnu ve prospěch své ženy.

Uzuální metafora. Trůn v této výpovědi zde nefiguruje zcela jako věc, ale představuje vládu. Krále máme v mysli zobrazeného sedícího na trůně, i když se nedá říct, že tím, že sedí na trůně, vládne. A zároveň králem nebo královnou (vladařem) se stanou až po korunovaci, nikoliv samotným trůnem.

3.1.3 Ontologická metafora

Život plynul v hádkách o vodu

Život je v stav metaforicky konceptualizován jako voda, kdy mlynář a rybář v důsledku své nedobré vůle. V tomto případě ještě význam spojen s hádkou o vodu.

Hloupost dovolili takhle nafouknout

Hloupost se v pohádce vyskytuje vícekrát a v tomto případě symbolizuje hádku mezi mlynářem a rybářem. Ta je metaforizována jako entita, která je zveličená. Nafouknout se běžně používá jako něco zveličit, medializovat atd.

O chytré ženské je nouze

Královo stanovisko na jeho aktuální rodinný stav. Ženy, které jsou chytré, jsou podle něho považovány za něco cenného a v nedostatečném množství (jako např. peníze, jídlo).

Lůžko na přenocování bylo vzácnost

Krátkodobé slavnosti v království způsobily velkou návštěvnost. Význam není myšlen jako vzácné lože, kterému by se zvyšovala hodnota, ale stav noclehů v království.

To je proti koňskému rozumu

Koňský rozum značí selský rozum a používá se běžně jako uzuální metafora. Nejde o to, že by kůň byl rozumný, metafora odkazuje přímo na konkrétní situaci, kdy se majitel kobyly rozčílil nad královým rozsudkem.

3.2 Sociální role

Zdenička je šestnáctiletá dívka, která prokazuje, že disponuje tvořivou myslí. Zatímco její otec, rybář, si s hádkami od krále neví rady, ona okamžitě zareaguje a vymyslí odpověď. Je tomu tak, protože ještě nemá stereotypní myšlení, které může v takových případech fungovat spíše jako omezení pro tvůrčí myšlení. Dalším aspektem může být touha se odlišit a mluvit jinak než starší generace.

Motivaci mluvčího i příjemce můžeme často snadno odhadnout. Král se začal zajímat o chytrou ženu a Zdenička o chytrého muže, a začali jednat na základě kooperačního principu, ačkoliv úlohy byly záměrně logicky narušené. Účelem

odchýlení byl důkaz míry inteligence, která se očekává od racionální mysli. Král Zdenička říká: *vzal jsem si tě, protože jsi chytrá a hezká.*

3.3 Denotace a smysl

Nejvíc se vyplatí, když člověk člověku pomáhá, nejsladší na světě je spravedlivý spánek a největším nepřítelem člověka je hloupý člověk.

Odpověď na hádanku, kterou uložil král dvěma obviněným. Zdenička pomohla svému otci s odpovědí za použití situace, která se aktuálně řešila. Zdenička v takovém případě nepřemýšlela pouze nad vykonstruováním správné odpovědi, vycházela ze situace, kterou dobře znala a aplikovala ji na hádanku. Denotátem je pro Zdeničku její otec, kterému pomáhá (a to se mu vyplatí), který se vyspí spravedlivě, protože je podle ní v právu a kterého největším nepřítelem je hloupý člověk, tj. mlynář, se kterým se ve svém životě neustále pře. Na tomto příkladě je vidět rozdíl mezi denotací a smyslem. Takový denotát otec neviděl, ale chápe smysl. Neznamena to tedy, že by hádanka měla jednu správnou odpověď a podle té by král soudil. Spíše chtěl vidět, jestli smysl v odpovědích bude pro něj mít pravdivostní hodnotu.

Nejvíc se vyplatí míti všechno pod zámkem. Nejsladší na světě je můj dvanáctiletý med. A největším nepřítelem člověka jsou daně.

Mlynářova odpověď na hádanku od krále. Denotátem jsou jeho životní názory a politické postoje, dokazuje svou hloupost a je králem odsouzen, protože smysl odpovědi odkazuje na odlišnou pravdivostní hodnotu, která se pojí se spravedlností. Z celé situace vyplývá, jak subjekty reprezentují svoje vnitřní prostředí. Zdenička se projevila jako mladá dívka s tvořivou myslí, prokázala určitou míru inteligence.

Od té doby, co se valachům rodí hříbata, kapři hníždějí na stromech.

Denotátem znaků je králův rozsudek, který je postaven do stejného vztahu jako absurdní hníždění kaprů na stromech. Král se po takovém obvinění urazil a následovalo ukončení vztahu se Zdeničkou, protože porušila jejich slib.

3.4 Opozitnost

Opozitnost se objevuje v úloze od krále pro Zdeničku, kdy pomocí sledu kontradiktorických výpovědí s pomocí negace ne- zadává pokyn k její návštěvě.

Musí však přijet — nepřijet, musí být ustrojená — neustrojená, obutá — neobutá, učesaná — neučesaná a přinést dar — nedar.

Doslovný význam v této rovině nedává smysl, je irelevantní a pro pochopení smyslu výpovědi je potřeba určitý přesah. Ač se jedná o slovtvorná záporová opozita s pomocí předpony ne-, v tomto případě opis sloužil k vyjádření polárních antonym. Jedná se o explicitní logický spor a hádanku od krále, kterou má Zdenička rozluštit. Zdenička počítá s tím, že král jedná kooperačně a naplňuje svoji odpověď svým způsobem. Tím se dostáváme k leitmotivu pohádky — koloběžce, na které přijede ustrojená v přešité rybářské síti a jako dar volí vrabce v krabici. Král vstupoval do diskurzu s vědomým cílem ověřit partnerčinu „vybavenost“ — stejný jazykový kód, který spojil jejich zájem, tj. hledání chytrého partnera. Řešení odráží psychické rozpoložení Zdeničky, kromě jiného mentální typ, stupeň inteligence, vyjadřovací schopnost, ale také míru citového zaujetí, vzrušení apod.

3.5 Sylogismus

Logika je v několika úlohách záměrně narušena a můžeme v některých případech mluvit o sylogismu.

Deset syrových vajec ze spížírny, které má proměnit přes noc v pečená kuřata.

Jedná se o zcela nelogickou úlohu, která je navíc časově nesmyslná. V takovém případě je tedy na místě hledat jinou možnost racionality. Tato slova nenesla doslovný význam a jako odpověď Zdenička vychází z královy hádanky.

Donést hrst prosa v pytlíčku, aby je zasil, aby do rána mohlo uzrát.

Zdenička odpověděla na úlohu od krále podobnou nelogickou a časově nesmyslnou výpovědí a vychází tak z jejího předpokladu (premisy).

Soud o hříbě, zda patří kobyle, nebo valachovi, pod kterým ráno leželo

Dle králova úsudku je známo, že hříbě se drží u rodiče, u kterého hříbě ráno

leželo a rodičem je tedy valach. Čerstvě narozené hříbě však podle zdravého rozumu patří matce (kobyle).

3.6 Konverzační implikatura

Tak jak jste se na to vyspali?

Otázka, která nemá vyvolat hodnotící stanovisko ke kvalitě spánku, nýbrž navádí rovnou k odpovědi na hádanku. Nese v sobě pravděpodobně i výraz ironie, protože se původně mlynář zeptal, zda se na to mohou vyspat.

Můžeš si vzít s sebou na památku, co je ti nejmilejší.

Zdenička vidí jako denotát znaku nejmilejší krále a vezme si ho s sebou v koberci. Vzhledem k tomu, že před tímto výrokem král ukončil vztah se Zdeničkou a poslal ji zpět do rybárny za rodiči, dalo by se očekávat, že to poslední, co by Zdeničku mohlo napadnout vzít, je král. Skoro se zdá, že Zdenička nereaguje afektivně a k řešení úloh přistupuje primárně racionálně. Takové vlastnosti ji poté i dostaly do pozice vladaře, který by neměl při svém stanovisku podléhat emocím a měl by naopak rozhodovat tak, aby vyhověl veřejným zájmům.

3.7 Fuzzy logika

Kdybychom chtěli vysvětlit výsledek úlohy zmíněné výše: *přijet* — *nepřijet* atd., můžeme se obrátit na teorii fuzzy množin. Nejedná se pouze o pravdivostní hodnotu pravda, nepravda (*přijet*, *nepřijet*), výsledek referuje k celé dimenzi řady (*přijet*, *nepřijet*) a výsledek je *přijet* nějak.

Vzal jsem si tě, protože jsi chytrá a hezká. Aby nám naše láska a kamarádství dlouho vydržely, ... nebudeš se plést do královských povinností.

Pokud dosadíme podmínku *když se nebudeš plést do královských povinností*, dosadíme antecedent (předpoklad) *naše láska a kamarádství dlouho vydrží*, vyzovujeme konsekvent (závěr) na základě porušení podmínky (slibu), a to je ukončení vztahu krále a Zdeničky. Tato reakce nemusí být překvapivá, protože se král choval vždy logicky a racionálně a skutečně postupoval podle svého logického úsudku. Podle podmínky, kterou Zdenička porušila, král logicky usoudil, že spolu nemůžou být šťastní a ukončil vztah.

3.8 Rozum a cit

K pohádkám patří láska a je to jedna z nejvýraznějších emocí, která se v pohádce vyskytuje, ale zároveň se o ní nemluví a nejsou nijak výrazně popsány ani emoční stavy protagonistů. Spíše vystupují do popředí chytrost a rozum. Král se chtěl oženit jen s chytrou ženou, Zdenička ho zaujala svým řešením úloh a poté se do ní zamiloval. Tento moment odkazuje na označení Zdeničky *pstruh v horské peřeji*, více řečeno není. Další emoční stav krále je popsán u jejich odloučení. Král oznámil Zdeničce, že spolu večerí naposledy a „*ke konci se mu třásl hlas*“. Emoce hrají v komunikaci důležitou roli a jsou součástí jazykových procesů, v této pohádce však na ně není brán výrazný zřetel.

4 Projektová část

V této části bude popsán projekt, který je samostatnou částí bakalářské práce. Jedná se o založení profesionálního účtu na sociální síti Instagram. Zde bude pravidelně sdílen obsah s okruhem témat z lingvistiky, literární vědy a dalších jazykově-kulturních témat. Zpočátku bude náměty čerpat ze získaných odborných znalostí při vypracování této bakalářské práce, tj. metafory, příklady, odkazy na bibliografii, a to poutavým způsobem tak, aby zaujal cílovou skupinu.

Vznik tohoto projektu podpořil začátek nouzového stavu, který byl vyhlášen 12. března 2020 v České republice. V této době došlo k utlumení kulturních událostí, byl omezený přístup do škol a o několik dní později přišla karanténa, kdy se většina obyvatelstva na doporučení vlády zdržovala doma kvůli možné nákaze koronavirem. Všechny kulturní akce a přednášky byly postupně přesunuty či zcela zrušeny, knihovny byly uzavřeny a společenský život musel na nějakou dobu utichnout. Mnoho lidí a institucí využilo síly sociálních sítí a svůj obsah směřovalo právě tam, kde uživatelé trávili svou volnou chvíli. Na sociálních sítích se konaly přednášky, webináře, a to zdarma nebo jako placený obsah. Nouzový stav skončil, zároveň je možné, že podobná situace může v budoucnu opět přijít a je důležité, abychom na ni byli i z tohoto pohledu připraveni.

4.1 Vize projektu

Vizí projektu je vytvoření stabilní komunity fanoušků, kteří budou pravidelně sledovat obsah sdílený na profilu a bude možné s nimi skrz obsah komunikovat, případně je nasměrovat na další literaturu. Vzhledem k rozsáhlým možnostem zjištění demografických údajů a také zájmových skupin sledujících uživatelů je možné obsah přizpůsobovat a měnit podle zpětné vazby uživatelů (zpráv, reakcí a komentářů).

Po vytvoření komunity je možné na ni reklamně cílit. Je možné se spojit např. s nakladatelstvím kvůli vydání nové knihy, vysokými školami kvůli přijímacímu řízení, zvýšením návštěvnosti kulturní akce apod. Profil má potenciál sloužit jako nezávislá podpůrná vedlejší činnost ke kulturním organizacím.

4.2 První kroky

Účet dostal název *Žiju metaforou* a byl inspirován knihou *Metafory, kterými žijeme*, ze kterých mj. čerpá tato bakalářská práce. Založení účtu obnášelo administrativní kroky, tj. vytvoření e-mailu pro komunikaci a vytvoření profilu na Instagramu (tvorba profilového obrázku, vyplnění údajů). Poté bylo možné začít s prvotním plánem příspěvků.

Mezi první kroky lze zařadit rešerši účtů zabývajících se stejnou či podobnou tematikou. Od těchto profilů je možné se dlouhodobě inspirovat podobně jako sledování konkurence mezi firmami. Tyto profily mohou sledovat uživatelé, které by mohl oslovit obsah na profilu *Žiju metaforou*, a tak je potřeba zjistit, jak se tyto ostatní profily prezentují, jak příspěvky graficky zpracovávají, jakou tónalitu volí při komunikaci se svou cílovou skupinou atd.

4.3 Cílová skupina

Předpokládanou cílovou skupinou profilu *Žiju metaforou* jsou ženy a muži od 15 let, horní hranice není omezena. Skutečná cílová skupina se může v průběhu času měnit a reálné údaje bude možné vysledovat až při určitém odběru sledujících uživatelů.

Na Instagramu je 44 % osob starších 16 let a 59 % uživatelů této platformy je mladší 30 let. (Zemanová, 2019) Dá se říci, že se jedná o potenciální uchazeče vysokých škol a taktéž účastníky kulturního života. Je velká pravděpodobnost, že si profil najde za krátkou dobu své stálé publikum.

4.3.1 Sociální sítě jako most k cílové skupině

Výhodou využití sociálních sítí je, že uživatelé na nich tráví svůj čas dobrovolně a je velká pravděpodobnost, že profil objeví. Instagram sám nabízí uživatelům nové profily ke sledování, takže není nutné na začátku investovat cokoliv jiného než vlastní snahu při tvorbě příspěvků (tvorba grafického zpracování) a v tvorbě vytrvat minimálně 6 měsíců.

4.4 Obsah a frekvence

Obsahem profilu budou pravidelné příspěvky, které budou podpořené moderním grafickým zpracováním v typografickém stylu. Obsahu na sociálních sítích vzniká každý den velké množství a jediná možnost, jak upoutat pozornost uživatelů, je vytvořit graficky moderní a tematicky zajímavé příspěvky. Dá se předpokládat, že čím aktivnější profil bude, tím bude atraktivnější pro publikum, tzn. úspěch je v pravidelnosti sdílení.

Obsahově se bude jednat např. o metafory v publicistice, pohádkách apod. Časem se může být obsah rozšířen o tzv. micro content k odborným studiím a skriptům.

Příspěvky se budou opakovat po pěti v tématech:

příklad metafory,

odkaz na literaturu (toto může být prostor pro placenou spolupráci),

tip ke správnému psaní,

termín a jeho vysvětlení,

příklad metafory.

4.4.1 Textová ukázka příspěvků

Příklad metafory:

Učesaná neučesaná. „Musí však přijet — nepřijet, musí být ustrojená — neustrojená, obutá — neobutá, učesaná — neučesaná a přinést dar — nedar.“ U Wericha najdeme nespočet krásných neobvyklostí a *Královna Koloběžka První* není výjimkou. Doslovný význam nedává moc smysl, že? Jedná se o slovotvorná záporová opozita s pomocí předpony ne-. V tomto případě je to vyjádření proti sobě stojících antonym, kdy řešení je někde mezi. Co to znamená? Je to explicitní logický spor — hádanka od krále, kterou má Zdenička vyřešit. A jak to vyřeší, už všichni dobře ví.

Odkaz na literaturu:

Metafory, kterými žijeme (Mark Johnson a George Lakoff) je přelomová kniha v pohledu na metaforu, jakož i jedno ze zakládajících děl tzv. kognitivní vědy. Metafora je podle Aristotela chápána jako inovace jazyka. Autoři tvrdí, že je to naopak jazyk, jež se děje v rámci metafor, a že metafora nepředstavuje pojem pro „ozvláštnění“ naší reality, ale je naopak jejím modelem.

Tip ke správnému psaní:

Do dnes, nebo dodnes. Dodnes je příslovečná spřežka s významem do dnešního dne. Spojení „do dnes“ je nesprávné, protože po předložce následuje příslovce, nikoliv podstatné jméno ve správném skloněném tvaru. Do dnešního dne, do dneška atp. píšeme zvlášť, protože se nejedná o příslovce.

Termín a vysvětlení:

Kalambúr. Slovní hříčka neboli kalambúr (franc. calembour) je prostředek aktualizace výrazu založený na zvukové (nebo grafické) blízkosti slov a slovních spojení s rozdílným významem, nebo na obnovení původního významu. Často je vidíme v publicistice (př. titulky Sparta se tří bodů neDočkala, když Dočkal nedal penaltu) nebo v reklamě (Lord of the drinks, Gel proti bolesti za cenu, která nebolí). Dostanu tě do stanu. Nebuď labuť. Začneme upalovat. Pohnul s trupem. Vychází země. Na horách jsou cesty projety. Hni se, hnu se. Ženám je tu zima. Zdroj: ja.kub.cz/kalambury

Příklad metafory:

Hlavu vzhůru. Hlavu vzhůru, dokážeme to! Metafora, která se používá pro vzájemnou podporu. Ale proč zrovna vzhůru? Podobně jako je tomu u vysokého postavení, co je nahoře, je dobré a lepší. Jednoduše řečeno, štěstí je nahoře, smutek dole. A další příklady: Dnes se mi zvedla nálada. Jsem skleslý. Štěstím létá v oblacích. Je úplně na dně. Je na vrcholu zdraví. Jeho zdraví upadá.

Grafické zpracování příspěvků je možné zhlédnout v příloze.

4.5 Přínos projektu

Pravidelnou tvorbou bude vytvořeno stálé publikum – sledující uživatelé, na které je možné cílit obsah dle období (zkouškové, přijímací řízení, začátek sezóny kulturního dění, divadla atp.). Dalším přínosem je připravená platforma s již jistým počtem sledujících pro uspořádání videokurzů a online přednášek.

4.5.1 Spolupráce s neziskovou organizací, školou atp.

Do budoucna by bylo možné se spojit s kulturní neziskovou organizací Impuls v Hradci Králové, která místní nezávislé tvůrce podporuje a společně vymyslet kampaň na podporu čtenářství v Královéhradeckém kraji.

Je možné oslovit přímo také Královéhradecký kraj, který je velmi aktivní na svých sociálních sítích a se kterým by bylo příhodné kampaň vymyslet díky již probíhající spolupráci v pracovním životě (spolupráce na grafice kampaní).

4.5.2 Možnost placeného obsahu

Pokud je zaregistrovaný profil na sociální síti Instagram, je možné na něm distribuovat i placený obsah. Jak již bylo naznačeno výše, je možné placený obsah využít pro získání nových sledujících uživatelů, při spolupráci s vysokou školou při náboru studentů a pracovních sil, s nakladatelstvím na podporu prodeje atp. Placený obsah je možné dostat mezi více uživatelů za kratší časový úsek.

4.6 Profily s podobnou tématikou

Na sociálních sítích se objevuje několik českých profilů, které se věnují tématům z českého jazyka. Mezi velmi známé profily patří Čeština 2.0 (13,7 tis. sledujících uživatelů), který se věnuje českým novotvarům. Dále profil Krále klacka (1,1 tis. sledujících uživatelů), který vysvětluje vznik známých pořekadel a rčení.

Můžeme zmínit profily, které se věnují české gramatice: Češtinářské špeky (3,1 tis. sledujících uživatelů), Čeština na pohodu (5,9 tis. sledujících uživatelů) nebo Jazykovědka (979 sledujících uživatelů).

Většina z nich zpracovává své příspěvky typograficky, jednoduše a ve stejném stylu, aby se při návštěvě profilu uživatelé snadno orientovali a v případě nového příspěvku ho dokázali spojit s konkrétním profilem, tzn. podobným stylem si budují vzhled vlastní „značky“. Existence těchto profilů dokazuje, že zájmovosti z tohoto oboru jsou oblíbeným a vyhledávaným obsahem a brzy si tato témata své sledující uživatele najde.

5 Závěr

Stanoveným cílem této bakalářské práce bylo pojednat o úlohách vyskytujících se v pohádce Jana Wericha *Královna Koloběžka První* z hlediska kognitivní lingvistiky. Teoretickým východiskem se stala základní témata kognitivní lingvistiky a dále ho tvoří navazující témata z dalších disciplín jako je lexikologie, logika aj. Témata byla seřazena tak, aby došlo k efektivnímu uchopení předmětu bakalářské práce. Na základě získané teorie bylo možné představit konkrétní úlohy v praktické části.

Díky rozsáhlé kategorizaci metafor dle Lakoffa a Johnsona bylo možné uceleně zařadit metafory, které se vyskytují v pohádce. V tvorbě Jana Wericha obecně najdeme velké množství inovativních obrátů a přenesených významů. Přestože název práce odkazuje pouze na kognitivní aspekty úloh, při shromažďování podkladů a studiu odborné literatury došlo k přirozenému rozšíření analýzy i o další výroky, které se vyskytují v pohádce a týkají se kognice.

V úvodu je zmíněno, že ačkoliv se nejedná o přepis skutečného rozhovoru, jedná se o vhodný materiál k bádání. Tato hypotéza byla s pomocí odborné literatury přijata jako platná. Rozbor reálného rozhovoru by byl pravděpodobně složitější, protože je k němu třeba přistoupit mnohem komplexněji. Významy ukryté v pohádkách a autorských dílech jsou snáze analyzovatelné a odhalitelné. Na základě naší zkušenostní báze v nich vnímáme archetypy, které nám pomáhají se v příběhu zorientovat a snáze pochopit ukryté významy. Tento proces se děje na nevědomé úrovni.

V úvodu byla dále kladena otázka, jak je možné, že si mluvčí s příjemcem porozuměli, přestože byly výroky záměrně logicky narušené. Odpovědí je problematika aplikace výrokové logiky v lingvistice. Kognitivní věda má svá východiska v počítačové technologii a nedá se uplatnit v celé své šíři na přirozený jazyk, kde se vyskytuje mnoho odchylek např. vlivem emocí, kterými počítače ovlivněny nejsou. Když je výrok logicky narušen, nelze dojít k závěru, že by si mluvčí s příjemcem neměli porozumět, ale lze vyvodit, že pravděpodobně dojde k neočekávatelnému výsledku. To, jak příjemce hádanku vyřeší, záleží na jeho zkušenosti.

Lze říci, že mohla být vyřešena tolika způsoby, kolik by bylo dotázaných. Objektivně by žádná odpověď neměla být považována za nesprávnou a hodnotící kritérium mluvčího zpětně odkazuje na jeho zkušenostní bázi. Z toho vyplývá, že to, jak příjemce rozumí, reflektuje jeho nitro. Stejně tomu je při komunikaci autor – čtenář, kdy to, jak čtenář porozumí dílu, reflektuje jeho niterné prožitky a vlastní zkušenosti.

Při vypracování bakalářské práce bylo možné čerpat z velkého množství literatury zahrnující učení kognitivní vědy, psycholingvistiky, teorie komunikace, ale i další, která sahala k učení filozofie. Dalším a velmi zajímavým zpracováním by mohlo být hledání důvodů, proč autor volil pro svou tvorbu velké množství metafor, zda se v pohádkové knize Fimfárům nějakým způsobem neopakují a zda nemají ještě jiný, hlubší význam, který sahá do autorova života a doby, ve které žil a působil.

Projektová část je věnována konceptu a realizaci reprezentace dosažených vědomostí do online prostředí, konkrétně sociální sítě Instagram. Námět čerpá z bakalářské práce, která byla inspirací pro další zpracování. Pomocí metafor se vyjadřujeme každý den, proto byl zvolen název *Žiju metaforou*. Motivace, celý proces od založení účtu po správu a vize do budoucnosti jsou zpracovány v této části. Projekt je odrazem moderního přístupu, kterým by nejen kulturní organizace měly dále směřovat a zaměřit se na tento potenciál. Cílová skupina tráví svůj čas na sociálních sítích dobrovolně a je velká pravděpodobnost, že bude zasažena. Je třeba uvést, že se jedná o dlouhodobý projekt, který není časově omezen a v době dokončování bakalářské práce je projekt v počátku své existence, tzn. bude se dále vyvíjet. Výsledky bude možné hodnotit až za určitý časový úsek, ale vzhledem k popularitě těchto témat na sociálních sítích se dá předpokládat podobný úspěch jako dalších zmíněných profilů v projektové části. Tento projekt může v budoucnu sloužit jako opora pro další projektové zpracování v bakalářské práci kolegů z nižších ročníků, např. porovnání osobní přednášky a online webináře s tím, že by webinář mohl být vysílán na profilu *Žiju metaforou*, kde bude vytvořeno stabilní publikum sledujících uživatelů.

6 Bibliografie

BÍLKOVÁ, Jana. *Tautologie a kontradikce v češtině*. Praha: Akropolis, 2013. ISBN 978-80-7470-029-3.

BOHÁT, Robert: „Srdce moudrého je po jeho pravici“. Jazykový obraz srdce v biblické knize Přísloví. In: VAŇKOVÁ, Irena a Lucie ŠŤASTNÁ, ed. *Horizonty kognitivně-kulturní lingvistiky*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2018. ISBN 978-80-7308-888-0.

EYSENCK, Michael W. a Mark T. KEANE. *Kognitivní psychologie*. Praha: Academia, 2008, s. 474–611. ISBN 978-80-200-1559-4.

FRANZ, M. L. *Psychologický výklad pohádek*. Praha: Portál, 1998.

HARRIS, Roy. *Racionalita a gramotná mysl*. Přeložil Vít GVOŽDIÁK, přeložil Anton MARKOŠ. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2015. ISBN 978-80-7465-181-6.

HAVEL, I. M. *Věda o duši. Vesmír*, 2000, roč. 79, s. 362. ISSN: 0042-4544.

JANOUSĚK, Jaromír. *Verbální komunikace a lidská psychika*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1594-0.

KOŘENSKÝ, Jan. *Komunikace a čeština*. Jinočany: H & H, 1992. ISBN 80-85467-92-5.

KOŤÁTKO, Petr. *Interpretace a subjektivita*. Praha: Filosofia, 2006. ISBN 80-7007-233-4.

LAKOFF, George a Mark JOHNSON. *Metafory, kterými žijeme*. Brno: Host, 2002. Teoretická knihovna. ISBN 80-7294-071-6.

MACUROVÁ, Alena. *Ztvárnění komunikačních faktorů v jazykových projevech*. Praha: Univerzita Karlova, 1983, s. 13.

NOVÁK, Vilém. *Fuzzy množiny a jejich aplikace*. 2., upr. vyd. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1990. Matematický seminář SNTL.

SLAMĚNÍK, Ivan. Sociální psychologie emocí. In: VÝROST, J. a SLAMĚNÍK I., ed. *Aplikovaná sociální psychologie II*. Praha: Grada, 2001, s. 49–80.

VAŇKOVÁ, Irena. *Co na srdci, to na jazyku: kapitoly z kognitivní lingvistiky*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0919-3.

VAŇKOVÁ, Irena. *Nádoba plná řeči: (člověk, řeč a přirozený svět)*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 9788024611228.

WERICH, Jan. *Fimfárum*. Praha: Československý spisovatel, 1960.

Elektronické zdroje

MACUROVÁ, Alena. *Subjektová problematika jazykového projevu*. Slovo a slovesnost [online]. 1974, roč. 35, číslo 2, s. 121-128. [cit. 10. 5. 2020]. Dostupné z: http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2232#_ftnref13

ZEMANOVÁ, Milada. *Důležité statistiky sociálních sítí pro rok 2019*. Focus agency [online]. 2019 [cit. 2020-06-14]. Dostupné z: https://www.focus-age.cz/m-journal/aktuality/dulezite-statistiky-socialnich-siti-pro-rok-2019_s288x14670.html

7 Seznam příloh

Příloha A: Text pohádky Královna Koloběžka První

Příloha B: Obrázek 1 – Ukázkový příspěvek typu příklad metafory

Příloha C: Obrázek 2 – Ukázkový příspěvek typu odkaz na literaturu

Příloha D: Obrázek 3 – Ukázkový příspěvek typu tip na správné psaní

Příloha E: Obrázek 4 – Ukázkový příspěvek typu termín a vysvětlení

Příloha F: Obrázek 5 – Ukázkový příspěvek typu příklad metafory

Přílohy

Příloha A: Text pohádky Královna Koloběžka První

V jednom malilinkém království žili mlynář a rybář. Bydlili blízko sebe, pochopitelně u řeky. Neustále se přeli a svářili a soudili. Oba dva vodu potřebovali k životu, ale každý jinak. Tak jim život plynul v hádkách o vodu a v jiných schválnostech, zatímco řemeslo zahálelo. Jednou se jedna z jejich nekonečných přídostala od okresní soudní komory přes vyšší a vyšší až k Nejvyššímu soudu, a nakonec se odvolali ke králi. Král byl mladý, hezký a celkem rozumný člověk. Byl svobodný, protože se chtěl oženit jen s chytrou ženou, a o chytré ženské je nouze. Konečně o chytré mužské zrovna tak. Král pozorně vyslechl obě strany, nakoukl do kupy lejster a spisů a došel k názoru, že příčina všeho není ani tak voda, jako spíš nedobrá vůle, pýcha, malichernost, zkrátka titěrnosti, kterými někteří lidé zkracují život sobě i druhým. Viděl, že tu dohromady není koho trestat. Když, pak soudce z předcházejících komor za to, že takovou hloupost dovolili takhle nafouknout. I pravil: „Dám vám tři hádanky. Podle toho, jak je zodpovíte, bude znít můj konečný soud. Řekněte mi, co se lidem nejvíc vyplatí, dále, co je nejsladší na světě, a pak, kdo je největší nepřítel člověka?“ Ukázal na mlynáře. Ten se podrbal za uchem, zaotálel chvíli: jestli by prý to mohlo počkat do zítřka, že by se na to rád vyspal. „Dobrá,“ pravil král, „zítra v poledne oba dva,“ a odročil stání. Přitom mu blesklo hlavou, že by se něco mělo dělat, aby se zvýšil průměr inteligence obyvatelstva.

Na rybáře čekala před zámkem dcera. Bylo jí šestnáct a rozum měla jako starý Šalamoun. Zdenička se jmenovala. „Tak jakpak jsme dopadli, tatínku?“ „Ještě nijak,“ zabručel rybář, „zítra v poledne se to má rozhodnout.“ Když jí vypověděl celý průběh a dostal se až ke královým otázkám, pronesl zasmušile: „To jsou hádanky jak z Tisíce a jedné noci. Kde má na to člověk vzít rozum? To to zejtra pěkně prošvihnu.“ „Vždyť je to tak jednoduché,“ smála se Zdenička, jako facka. Nejvíce se vyplatí, když člověk člověku pomáhá. Nejsladší na světě je spravedlivý spánek a největším nepřítelem člověka je hloupý člověk! A teď pojďte, maminka čeká s obědem. Hlavu vzhůru, vyhraje to!“ Druhého dne zvonilo poledne, když král vcházel do soudního sálu. Králové musí být přesní, to patří

k povolání. „Tak jak jste se na to vyspali?“ ukázal prstem opět na mlynáře. Mlynář se uklonil. „Nejvíc se vyplatí míti všechno pod zámkem. Nejsladší na světě je můj dvanáctiletý med. A největším nepřítelem člověka jsou daně.“ Ukázal král na rybáře. „Nejsladší je spravedlivý spánek. Nejvíc se vyplatí, když člověk člověku pomáhá, a to třetí... to třetí... že největším nepřítelem člověka je hloupost.“ Přitom se díval na krále a brada se mu chvěla. Král se obrátil k mlynáři: „Jsi hloupý mlynář,“ pravil, „a ty, rybáři, to nemáš ze sebe.“ Dále řekl mlynáři, aby se zamkl ve mlýně a aby nevycházal ven, dokud nesní soudek dvanáctiletého medu bez chleba, a vyhnal ho. Rybáře pozdržel, a když byli o samotě, pravil: „Kdopak ti poradil tak odpovídat?“ Rybáře ani nenapadlo krále obelhávat. Řekl mu, že to byla dcera Zdenička. „To není hloupé děvče,“ řekl král. „Nejchytřejší na světě,“ pyšnil se otec. „Pojď se mnou.“ Dovedl rybáře do spižírny, vybral deset vajec a podal je rybářovi: „Dej je té své nejchytřejší dcerce na světě, a že jí ukládám, aby mi z nich zítra poslala deset pečených kuřat!“ Když se rybář vrátil domů, žena i dcera už věděly, jak soud dopadl. Takové věci se rychle rozkřiknou. Když pak vyřizoval králův vzkaz, nemohl si odpustit povzdech: „Tohle musí špatně dopadnout!“ Zdenička si však věděla rady. Dala hrst prosa do pytlíčku a povídá: „Tatínku, doneste to panu králi, že pěkně prosím, aby to proso zasil, aby mohlo do rána uzrát. Aby pak bylo čím ta kuřátka krmit,“ a vystrčila ho ze dveří. Krále ten vzkaz pobavil. „To je opravdu chytrá holka, ta tvoje dcera,“ pravil. „Je hezká?“ „Jako růže z rána,“ rozpovídal se rybář, „jako pstruh v peřeji, jako... jako...“ „A kolik je jí?“ „Šestnáct.“ „To bych ji rád poznal. Řekni jí, ať mne zítra navštíví. Musí však přijet—nepřijet, musí být ustrojená—neustrojená, obutá—neobutá, učesaná—neučesaná a ať mi přinese dar—nedar. Budeš si to pamatovat?“

Rybář si to cestou domů neustále opakoval, takže se mu to podařilo vyříditi téměř zúplna. Zdeniččina maminka jen vrtěla hlavou. „Ustrojená — neustrojená, přijet — nepřijet, obutá — neobutá, dar — nedar, muži, táto, seš si jistej, žes to nepoplet?“ „Jo! Eště učesaná — neučesaná!“ Dcera si založila ruce, svraštila čelo a několikrát si ten vzkaz opakovala. Pak řekla: „Tatínku, uměl byste chytit vrabce?“ „Proč ne?“ „Maminko, uměla byste mi ušít šaty z rybářské sítě?“ „Jakpak by ne!“ „Tak mi, prosím vás, chytněte vrabce, tatínku, a dejte ho do

škatulky. A vy, maminko, spíchněte miz té potrhané sítě šaty, pěkně podle módy, buďte tak hodná.“ Rybář šel na vrabce, rybářka do šití a Zdenička běžela do kůlny. Vzala jedno kolečko od starého trakaře a druhé od nového, našla si prkénko, ne široké, ne úzké, ani dlouhé, ani krátké, a kolečka k němu přidělala. Na každý konec jedno. Pak k tomu připevnila rozeklanou větev coby říditka, jednu nohu dala na prkénko, druhou se odstrkovala a rejčila s tím po dvorku. Rybářka ji viděla z okna a volala na ni, cože to má za nesmysl? „Jak jinak bych mohla přijet-nepřijet, maminko? Kolečka mne trochu vezou a jednou nohou trochu běžím. Ani nejedu ani neběžím, koloběžím!“ A obě ženy se daly do smíchu. Za hodinu se vrátil rybář s krabičkou, ve které se vztekal vypasený vrabec. Rybářka šila až do rána. Zdenička se časně ráno vykoukala v řece. Potom na levé straně si upletla cop a na pravé straně rozpustila vlasy. Oblékla si nejlepší košili a přes ni šaty z potrhané rybářské sítě. Na jednu nohu si obula střevíček a druhou nechala bosou. Pentličkou ovázala krabičku s vrabcem, dala si popřát šťastnou cestu a vyjela za králem na koloběžce. Bosou nohou se vezla, obutou odstrkovala. Než došla k zámku, měla za sebou průvod zvlounů. Strážé ji nechtěly pustit do zámku, ale Zdenička se s nimi nebavila, mocně se odstrčila a ujížděla pořád pryč, ze sálu do sálu a zabrzdila až před králem.

„Zde mne máte, pane králi,“ oslovila ho. „Ustrojená — neustrojená, učesaná — neučesaná, přijela — nepřijela, obutá — neobutá, přišla — nepřišla jsem vás navštívit. Zde, prosím, přijměte ode mne dar — nedar.“ A podala mu škatulku. Král vzal škatulku, rozvázal parádní mašličku, otevřel víčko a frrr! vrabec ulít. Král se usmál a začal si Zdeničku podrobně prohlížet. Oči mu jezdily po její postavě, ale neustále se vracely na důlek, který se Zdeničce dělal na levé tváři, když se usmívala. Pstruh v horské peřeji, pomyslí si. A protože, jak jsem již uvedl, byl to král mladý, svobodný a venkonce rozumný člověk, neotálel, nýbrž dal zapřáhnout do zlatého kočáru a vezl Zdeničku domů. Vezl ji velikou oklikou, takže než přijeli do rybárny, byla noc a tykali si. Vzbudili rodiče a král požádal o ruku jejich dcery. Po svatební hostině, která trvala tři dny, jakmile byli sami, král řekl Zdeničce: „Vzal jsem si tě, protože jsi chytrá a hezká. Aby nám naše láska a naše kamarádství dlouho vydržely, aby nic nestálo v cestě našemu štěstí, slib mi, že se mi nikdy nebudeš plést do vladařských záležitostí. Nikdy, slibuješ?“ „Slibuji,“

řekla Zdenička s důlkem. Načež se velice milovali. Asi za půl roku, jako pokaždé v den blahoslavené Tuberózy, byl v sídelním městě výroční trh. Z celé zemičky se sjeli lidé a lidičky, komedianti, provazolezci, sklenkáři, pláteníci, karbaníci a s nimi koňští handlíři. Tentokráte jich však bylo dvojnásob než loni. Každý chtěl vidět mladou paní královou. Zájezdni hospody byly plné, lůžko na přenocování bylo vzácnost a lidé spali, kde se dalo. Stalo se, že pod mostem se utábořil jeden koňář a hned vedle jiný koňář. Ten první prodával kobyly a ten druhý valachy. Jedné z kobyl se v noci narodilo hříbátko. V tom všeobecném zmatku se mámě ztratilo a ráno je našli u vedlejšího koňáře pod valachem. Ten, co prodával valachy, prohlásil, že hříbě patří jemu. Ten s těmi kobylami to vyvracel a celkem správně namítal, že hříbě patří kobyle a kobyla jemu, takže hříbě je také jeho. Křičeli na sebe, koňář daleko pro nadávku nejde, a lidé z toho měli šprým. Hecovali je, naoko se zastávali tu toho, tu zase toho druhého, až chlapi ve vzteku na sebe vytáhli kudly. Biřicové je musili od sebe roztrhnout. Protože o výročním trhu všechny pře rozsuzoval panovník, přivedli ty dva vykuky před krále. Král byl samým oslavováním unavený, nevyspalý. Aby stání zkrátil, ukvapeně rozhodl: „Je známo, že hříbě se drží u rodiče. Tudíž bylo-li pod valachem, valach je rodič a patří jemu.“ Prakticky to už nehrálo roli, protože to hříbě mezitím někdo ukrad. Ten, co přišel o hříbě a ještě k tomu prohrál při, se rozmrzel. Chodil po královském parku a mlátil kloboukem o zem. Jeho počínání uviděla z okna Zdenička. Sešla za ním a ptala se, co to provozuje? Koňář jí vyprávěl, jak král rozhodl při.

„To je proti koňskému rozumu!“ zvolal a praštil kloboukem o zem a Zdenička mu musela dát za pravdu. Protože však chtěla být věrna slibu, že se králi do vlády plést nebude, nemohla nic dělat. Dala však koňářovi radu. Navedla ho, aby s lukem a šípem chodil po královské zahradě a díval se k nebi do korun stromů. Až potká krále, aby mu řekl, že hledá, kde si kapři postavili hnízdo. Aby řekl, že mu ulétli z rybníka a že se bojí, že snesou všechny jikry v hnízdě. Kdyby se mu král smál, aby řekl, že od té doby, co se valachům roděj hříbata, kapři hnízděj na stromech. Pak ho ještě poprosila, aby neprozradil, že mu to ona poradila, a přenechala ho osudu. Koňář se choval přesně podle její rady. Chodil po parku, luk k výstřelu připravený, a zíral do větvoví. Jak předpověděla, potkal krále, který se

ho ptal, co tam pohledává. Koňář povídá, že číhá na kapry, co mu ulétli z rybníka. Král se na něho rozkřikl: „Jsi blázen? Od které doby kapři snášejí jikry na stromech?“ „Přesně od té doby, co se valachům roděj hříbata, pane králi.“ Královi svitlo. „To tě navedla moje choť!“ vybuchl. Koňář zapíral. „Nelži, znám její argumenty!“ křičel král. Musil ještě dlouho křičet a nakonec pohrozit žalářem, než koňář přiznal barvu. Král se vrátil do zámku a kázal připravit na večer slavnostní večeři s hudbou a tancem. Vzkázal Zdeničce, aby si oblékla nejlepší šaty a aby přišla za ním do trůnního sálu.

Když přišla, krásná jako růže zrána, král seděl na trůně s korunou na hlavě, s žezlem a všemi odznaky své moci. Kázal jí pokleknout a pak řekl: „Nikdy jsem nechtěl s tebou mluvit jako tvůj panovník a vladař. Přál jsem si, abychom do smrti zůstali muž a žena, manžel a manželka. Slíbila jsi, ale slíbenému jsi nedostála. Proto dnes spolu večeříme naposled. Po večeři odejdeš domů, odkud jsem si tě přivedl. Byla jsi mi dobrou ženou a mám tě stále rád. Můžeš si vzít s sebou na památku, co je ti nejmilejší!“ Ke konci se mu třásl hlas. Slavnostní večeře se povedla. Všichni byli veselí, tančili čtverylku a hlahol hudby a zpěvu zaléтал otevřenými okny do setmělého parku. Až král zacinkal lžičkou o skleničku, utišil halas a oznámil všem přítomným své rozhodnutí. Když domluvil, několik dvořanů se pokusilo opět o družnou zábavu, leč pokus krutě selhal. Všichni měli Zdeničku rádi a teď jim začalo být smutno. Hudba pípala, až skončila na nedostatek nadšení. Hosté se začali vytrácet. Za stolem zbyl jen král a Zdenička. Vlastně jen Zdenička, protože král už nevěděl, kde je. Před proslovem se napil na kuráž a po proslovu si dal tuplák rýnského ze zármutku. Když Zdenička viděla, že král už nemůže ohýbat prsty a že se sune pod královskou tabuli, uložila ho na zem a opatrně ho zabalila do koberce. Sluhům řekla, že koberec bere domů, aby jej naložili. Stalo se, kočí sykl na vraníky a jela domů. Druhého dne k polednímu se král probudil. Byl v prosté posteli, v malém pokojíku, v otevřených oknech s řeřichou a rozmarýnou vrkají holubi. Už se začal obávat, že ho někdo ukradl, když se otevřely dveře a vešla Zdenička ve venkovských šatech, na rukou ták s bílou kávou, medem, kobližkou. „Kde to jsem?“ vyhrkl. „U nás doma v rybárně.“ „Co tu dělám?“ „Mého manžela. Řekl jsi mi, že si smím vzít s sebou, co je mi nejmilejší. Tys můj nejmilejší, tak jsem si tě vzala s sebou,“ a udělal se jí d'ulíček. Zase se

jelo na zámek a zase bylo plno slávy. Ale tentokráte slavné slávy! Král se vzdal trůnu ve prospěch své ženy. Rozhodl se, že bude dělat prince – manžela, kdežto vládnout bude moudrá a chytrá Zdenička. Těsně před Zdeniččinou korunovací poprosila o slyšení deputace urozených pánů, vedená nestorem zemanstva. Ve vší skromnosti přišli upozornit, „že jméno Zdenička odporuje Královské Tradiční Nomenklatuře, a snažně prosili, aby Královna ve Své Bezmezné Moudrosti si zvolila jméno Královské Hodnosti vhodnější...“ Zdenička jim vyhověla. Na paměť vozítka, které ji dovezlo za štěstím, rozhodla se pro jméno Královna Koloběžka První. Stejně však, když vycházela z katedrály s korunou na hlavě, lidé volali: „Ať žije naše Zdenička!“

Příloha B: Obrázek 1 — Ukázkový příspěvek typu příklad metafor, s. 26, autorka grafického zpracování: Barbora Králová

**učesaná
neučesaná**

*„Musí však přijet – nepřijet,
musí být ustrojená – neustrojená,
obutá – neobutá,
učesaná – neučesaná
a přinést dar – nedar.“*

U Wericha najdeme nespočet krásných neobvyklostí a Královna Koloběžka první není výjimkou. Doslovný význam nedává moc smysl, že?

Jedná se o slovtvorná záporová opozita s pomocí předpony ne-. V tomto případě je to vyjádření proti sobě stojících antonym, kdy řešení je někde mezi.

**Co to znamená?
Je to explicitní logický spor –
hádanka od krále, kterou má
Zdenička vyřešit. A jak to vyřeší,
už všichni dobře ví.**

ŽIJU METAFOROU ŽIJU METAFOROU ŽIJU METAFOROU

Příloha C: Obrázek 2 — Ukázkový příspěvek typu odkaz na literaturu, s. 27, autorka grafického zpracování: Barbora Králová

**Metafory,
kterými
žijeme**

Metafory, kterými žijeme (Mark Johnson a George Lakoff) je přelomová kniha v pohledu na metaforu, jakož i jedno ze zakládajících děl tzv. kognitivní vědy.

Metafora je podle Aristotela chápána jako inovace jazyka. Autoři tvrdí, že je to naopak jazyk, jež se děje v rámci metafor, a že metafora nepředstavuje pojem pro „ozvláštnění“ naší reality, ale je naopak jejím modelem.

ŽIJU METAFOROU ŽIJU METAFOROU

Příloha D: Obrázek 3 — Ukázkový příspěvek typu tip na správné psaní, s. 27, autorka grafického zpracování: Barbora Králová

**dodnes,
nebo
do dnes**

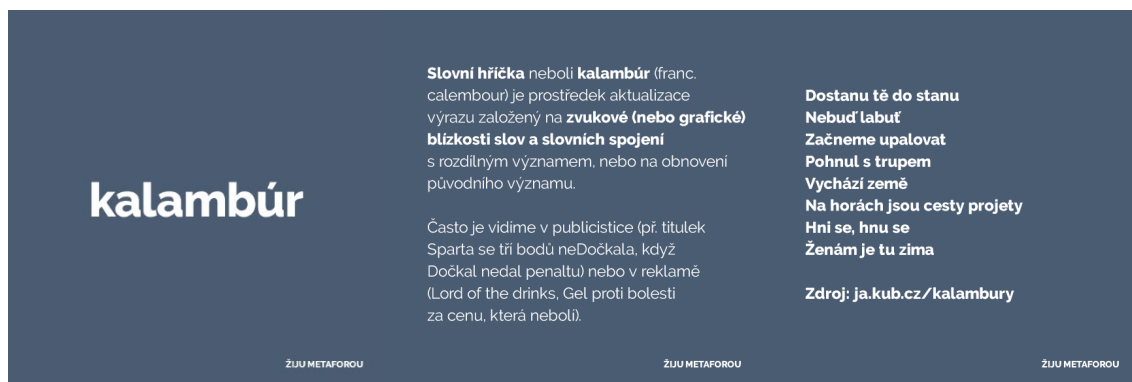
Dodnes je příslovečná spěška s významem do dnešního dne.

Spojení „do dnes“ je nesprávné, protože po předložce následuje příslovce, nikoliv podstatné jméno ve správném skloněném tvaru.

Do dnešního dne, do dneška atp. píšeme zvlášť, protože se nejedná o příslovce.

ŽIJU METAFOROU ŽIJU METAFOROU

Příloha E: Obrázek 4 — Ukázkový příspěvek typu termín a vysvětlení, s. 27,
autorka grafického zpracování: Barbora Králová

Příloha F: Obrázek 5 — Ukázkový příspěvek typu příklad metafory, s. 27,
autorka grafického zpracování: Barbora Králová

